

РЕЖИМ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ

Ревуцька І.Е.,

*викладач кафедри цивільного права
юридичного факультету*

Ужгородського національного університету

Уже в римському цивільному праві знаходимо перші норми в яких згадується про окреме проживання подружжя. Як новелла українського законодавства цей інститут закріплений в ст.119 Сімейного кодексу України.

Ключеві слова: Сімейний кодекс, подружжя, сепарація.

Уже в римском гражданском праве находим первые нормы в которых упоминается про расдельного проживания супругов. Как новела украинского законодательства этот институт закриплен в ст. 119 Симейного кодекса Украины.

Ключевые слова: Семейный кодекс, супруги, сепарация.

Already in roman civil law we can find the first norms of the institute of separate accommodation of the married couple. As the novel of ukrainian legislation this institute is established in Art 119 of the Family Code of Ukraine.

Keywords: Family code, married couple, separation.

Інститут окремого проживання подружжя передбачений Сімейним Кодексом України (далі СК України). [1] Радянське сімейне законодавство не закріплювало положень щодо цього питання, хоча факт роздільного проживання подружжя брався судами до уваги під час поділу їхнього майна (ч. 2 ст. 28 КпШС України). Інститут роздільного проживання відомий також за зарубіжною правовою практикою, де він широко застосовується, наприклад необхідно згадати Франція, Бельгія, Італія, Іспанія, Великобританія. Що ж стосується країн Центральної та Східної Європи інститут сепарації присутній в законодавствах Польщі і України.[2, с.180]

Вперше інститут сепарації закріплювався канонічним правом, йому присвячені канони 863-866, 1378-1382 Кодексу канонів східних церков.[3, с.452] Варто згадати римський сімейний лад, який вважається настільки не типовим, що називав його «винятковим досягненням» римського народу. Вивчення особливостей римської сім'ї зберігає актуальність і донині, оскільки сучасне шлюбне право європейських країн також ґрунтується насамперед на розуміннях основних положень римського права.

В часи Римської імперії знаходимо згадки про існування інституту розлучення. В правовій науці підтримується думка існування свободи розлучень. До такого твердження можна приєднатися, але підходити до цього необхідно досить виважено. Справа в тому, що на початку розвитку римської держави свобода розлучень хоча і не була офіційно обмежена, але суспільством не сприймалася. Крім того, лише чоловіки могли ініціювати розлучення. Аналізуючи текст законів XII таблиць можна дійти висновку, що свобода розлучень характерна для раннього римського права. І необхідно зазначити, що розлучення в стародавню епоху були поодинокими. Суспільна думка, авторитет сімейної влади та сімейних судів, а також вплив цензорів заважали зловживанням цією свободою. Зловживання свободою розлучень з'явилися і досягли дійсно страшних масш-

табів наприкінці періоду республіки. Історики того періоду та сучасні романісти надають нам багато прикладів аморальної поведінки представників стародавнього римського суспільства. Можна зробити висновок, і цьому є підтвердження, що саме в той період різко збільшилася кількість розлучень.[4, с.113] Так, для вирішення цієї проблеми у 1563 році Тридентський собор Римської католицької церкви остаточно заборонив розлучення: «Того, що з'єднав Господь, не може роз'єднати людина». Замість розірвання шлюбу було дозволено «відлучення від стола і ложа». Суть такого відлучення полягала у дозволі подружжю жити окремо. Відлучення від стола означало припинення майнових відносин між ними, зокрема звільнення чоловіка від обов'язку утримувати дружину. Відлучення від ложа означало припинення права та обов'язку на інтимні стосунки між подружжям, започаткувало призупницю «небатьківства» чоловіка щодо дитини, зачатої в період такого відлучення.[5, с.234] Це називалося *separatio a mensa et thoto*, тобто сепарація як тепер називають правники.

Варто зазначити, що питанням сепарації в Україні займається ряд вчених таких як Н.А. Аблітіпова[6], В. Калітенко [7], С.М. Лепих [8], З.В Ромовська [5], Я.М Шевченко .[9] та М. Ясинок [10]. Але думки вчених, які вони обґрунтовують в своїх працях не є однаковими. Так В. Калітенко і Я.М. Шевченко виступають проти даного інституту і вважають недоцільним його застосування в СК України. В. Калітенко висловила свою думку наступним чином: «якщо дружина і чоловік не мають можливості або не бажають проживати спільно, немає необхідності зберігати такий шлюб.»[7, с.192]. А прихильником даного інституту і безпосереднім розробником нині діючого СК є З.В. Ромовська. Також її позицію підтримують Н.А. Аблітіпова, С.М. Лепих і М. Ясинок, останній розглядає процесуальні питання застосування даного інституту.

Інститут окремого проживання подружжя передбачений вперше у СК України та вимагає загального

правового аналізу основ римського сімейного права, судової практики України, виявлення недоліків і на думку автора саме через це вибрана тема є актуальною для розгляду на даному етапі розвитку українського суспільства та його європізації.

Головним завданням, які автор поклав перед собою при написанні статті є правовий аналіз інституту окремого проживання подружжя, його законодавче закріплення та аналіз судової практики. Зважаючи на те, що даний інститут є нововведенням в СК України в цьому присутні ряд питань і проблем, які потребують регулювання.

Мета даної статті є виявленням недоліків і прогалин у сімейному законодавстві і зв'язку із встановленням інституту окремого проживання подружжя, а також шляхи їх подолання.

Вперше інститут сепарації в українському законодавстві з'являється після ратифікації Верховною радою України Угоди між Україною і Турецькою республікою

«Про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах». І безпосередньо один із пунктів цієї угоди стосувався сепарації. Після чого і з'являються думки, щодо запровадження режиму окремого проживання подружжя і в СК України.[11]

За національним законодавством інститут окремого проживання та розірвання шлюбу мають самостійний характер, оскільки рішення про розірвання шлюбу приймає, якщо його подальше збереження суперечить істотним інтересам одного з подружжя чи їхніх дітей, а підставою для встановлення режиму окремого проживання подружжя є згідно зі ст. 119 СК України можливість чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. За відсутності взаємної згоди подружжя на встановлення сепарації волевиявлення одного з них має бути обґрунтованим. Наприклад, перебування одного з подружжя у тривалому відрядженні, на відсутність роботи, його навчання в іншому населеному пункті може слугувати обґрунтуванням вимоги про застосування судом розглядуваного інституту [6].

Суд може постановити рішення про встановлення режиму окремого проживання, якщо виникне розлад подружніх відносин у духовній, фінансовій чи фізичній площинах або хоча б в одній з них. Заповнення цього інституту з канонічного права обумовило застосування для тлумачення у судовій практиці означеного розладу таких підстав, окреслених церквою, як зрада (зрада одного з подружжя); реальна загроза життю та здоров'ю одного з подружжя (бійки, знущання); інші ситуації); загроза душі одного з подружжя чи дітей (наприклад, перебування іншого з подружжя в секті, примушування ним інших членів сім'ї до цього); небезпека для спільних дітей (наприклад, знущання над ними, примушування їх до бродяжництва, безвідповідальне ставлення до них); інші підстави, які випливають із канонів 863-866[3, с.453].

Для більш детального виявлення недоліків при встановленні режиму окремого проживання автор проаналізував судову практику України за період 2004-2010 і дійшов висновку, що більшість цивільних

справ з вимогою про встановлення режиму окремого проживання подружжя було задоволено. Найбільш частіше підставою для встановлення такого режиму при поданні позовної заяви зазначається необхідність часу для врегулювання конфліктів, що виникли між подружжям, проаналізувати стосунки і в результаті вирішити долю шлюбу. Так, у справі № 7306481 від 12.11.2009 року, який розглядалася Барським районним судом Вінницької області, підставою встановлення режиму окремого проживання були релігійні погляди дружини, які не одобряли розлучення [12]. Інша судова справа №2372957 від 19.09.2007 року, яка розглядалася Куликівським районним судом Чернігівської області суд визнав підставою встановлення такого режиму вагітність жінки. Гарантією дотримання прав жінки при встановленні такого режиму є не можливість розлучитися під час вагітності дружини та на протязі року після народження дитини. Тому як альтернативний варіант подружжя для вирішення цієї проблеми звернувшись до суду для встановлення режиму окремого проживання на цей період [13].

Зарубіжна судова практика застосовує також інститут сепарації за наявності таких обставин, як хвороба одного з подружжя (наприклад, психічна, коли перебування з такою особою є небезпечним, або безпліддя), відмова одного з подружжя від співжиття, алкоголізм, наркоманія дружини або чоловіка, велика різниця між ними у віці та зумовлені цим розбіжності у поглядах, належність одного з подружжя до різних сект чи субкультур, інших приводів, що призвели до розладу відносин між подружжям. Оцінюючи можливість задоволення прохання подружжя чи одного з них, суд повинен встановити, чи не зашкодить таке рішення істотним інтересам спільних дітей цих осіб. З урахуванням цього у Сімейному та опікунському кодексі Польщі зазначено, що благо спільних малолітніх дітей подружжя є перешкодою для постановлення рішення про сепарацію.

У сімейному праві відсутня аналогічна норма. Однак зазначене положення впливає з принципу охорони дитинства. Суд також повинен встановити фактичні взаємини сторін і переконатись у доцільності встановлення для подружжя режиму окремого проживання ще й для того, щоб сепарація не стала формальним засобом вирішення спірних майнових питань. Наприклад, у тому випадку, якщо один із подружжя з метою одержання значних доходів і набуття у власність цінного майна для уникнення режиму спільності звертається до суду з позовом про встановлення режиму окремого проживання на певний час чи безстрокове і це є єдиним обґрунтуванням звернення, суд повинен відмовити у задоволенні позову.[6]

У позовній заяві про встановлення режиму окремого проживання позивач може також поєднати вимоги щодо визначення місця проживання дітей, питання про спільне житло чи виселення зі свого житла другого з подружжя, який вселився у це житло у зв'язку з укладенням шлюбу, надання утримання йому чи спільним дітям подружжя. Якщо вести мову про процесуальні моменти, то треба визнати, що поряд із загальними положен-

нями позовного провадження у даній категорії справ доцільною є вимога суду щодо обов'язкової особистої явки обох сторін у судові засідання для з'ясування фактичних обставин справи. Викликає інтерес ситуація, за якої один із подружжя звертається до суду з позовом про встановлення режиму окремого проживання, а другий – з зустрічним позовом про розірвання шлюбу (при цьому навіть підстави вимог можуть переплітатися). Рішення суду в такому разі знову ж таки повинно ґрунтуватися на врахуванні того, чия вимога є виваженою, можливості збереження шлюбу в майбутньому, а також інтересів дітей.

У ст. 119 Сімейного кодексу передбачена можливість встановлення судом сепарації не тільки за позовом одного з подружжя, а й за заявою подружжя, яке досягло спільної згоди. Уявляється, що за наявності у подружжя спільних дітей у Кодексі треба закріпити вимоги до змісту такої заяви. Для визначення вимог можна застосувати аналогію закону. Зокрема, за аналогією зі ст. 109 СК сторони мали б подавати до суду договір про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у їх вихованні братиме той з батьків, хто проживатиме окремо, або викладати шляхи спільного вирішення цього питання у заяві. Крім того, за наявності спільного житла у заяві мали б бути викладені міркування щодо порядку користування ним або того, хто з подружжя залишиться проживати в ньому. Інакше треба вважати, що між сторонами існує спір і вони не дійшли остаточної згоди щодо встановлення режиму окремого проживання. У рішенні суд повинен надати відповідь.

Зауважимо, що до внесення доповнень до Цивільного процесуального кодексу України, зокрема включення до нього глави «Встановлення режиму окремого проживання подружжя», справи зазначеної категорії можуть розглядатися лише за загальними правилами окремого провадження. Водночас за відсутності спільних дітей і наявності згоди подружжя на сепарацію підстави встановлення режиму окремого проживання не мають важливого значення. Саме тому С.М. Лепих вважає, що доцільним було б застосування спрощеного порядку, а саме: включення розгляду цих справ до компетенції органів реєстрації актів цивільного стану, як і при розірванні шлюбу за зазначених обставин [8, с.129].

Щодо правових наслідків встановлення режиму окремого проживання, то треба зазначити, що згідно з імперативною вказівкою ст. 120 СК України при цьому права та обов'язки подружжя не припиняються. Сепарація не є різновидом припинення шлюбу. Норми про неї включені до глави 11 «Припинення шлюбу» лише за спорідненістю з інститутом його розірвання. Сепарація не звільняє від збереження подружньої вірності, її встановлення не дає права на укладення іншого шлюбу. Тому виникає питання: чи можна проживання одного з подружжя з іншою особою у цей період розглядати як конкубінат, тобто фактичні шлюбні відносини, адже особа може бути членом лише однієї сім'ї?

Відповідно до СК України сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а

також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Уявляється, що оціночний характер поняття «моральні засади» все ж таки не повинен породжувати дискусій щодо вирішення зазначеного питання. Норми сімейного законодавства відповідають певним моральним засадам суспільства. Оскільки законодавець закріпив принцип моногамії в шлюбних відносинах, перебування одного з сепарованого подружжя в конкубінаті з іншою особою суперечить моральним засадам суспільства. Тому такі відносини не можуть вважатися сімейними. Згідно зі СК України подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік з поважних причин не проживають спільно. А сепарація є досить поважною причиною.[8]

Відповідно до ст. 119 СК України режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя. Наприклад, при реєстрації народження дитини, зачатої і народженої після поновлення сімейних відносин, орган реєстрації актів цивільного стану, керуючись рішенням суду про сепарацію, цілком обґрунтовано вимагатиме від батька заяви про визнання батьківства. Якщо батько – чоловік дружини відмовиться від такого визнання, то для матері залишиться лише шлях судового визнання батьківства. Тому, вважаємо, що припинити режим окремого проживання можна лише за рішенням органу, який його встановив. Формальна сепарація повинна припинятися формально, а фактична – фактично, тобто сприятиме вже вищезазначене уникненню непорозумінь і різного тлумачення законодавства на практиці.

Безперечно, виникатимуть проблеми зі співвідношенням розглядуваного інституту з розірванням шлюбу, триватимуть дискусії щодо доцільності запровадження зазначених норм у національне законодавство. Але якщо цей інститут дозволить вберегти хоча б якийсь відсоток одружених від прийняття поспішних, невиважених рішень розірвати шлюб, це стане незаперечним обґрунтуванням необхідності правового регулювання механізму функціонування поряд з іншими ще й такого нового елемента свободи шлюбу, як сепарація.

Проаналізувавши основи римського сімейного права та інститут сепарації як норму СК України ми дійшли висновку, що режим окремого проживання подружжя є доречним і потрібним українському суспільству. Підтвердження цим словам є те, що Україна є християнською державою і це є одним із інститутів для збереження сім'ї. Ми погоджуємося з думкою З.В. Ромовської, що сепарація – це лише крок до розлучення, але ще несе розлучення; це період часу з плином якого колишні кривди можуть здатися дрібязковими. [5, с.234] Так при встановленні режиму окремого проживання подружжя не порушує обітницю дану в церкві (тобто дотримується свої релігійні переконання) і приймає виважене часом рішення. Таким чином ми дійшли висновку, що цей інститут є необхідний для українського суспільства, а його включення до СК України є надзвичайно доречним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України: науково – практичний коментар \З. В. Ромовська\ [3-тє вид.] – К. : Правова єдність, 2009 – 432 С. Каспшик П. Сепарація подружжя в польському праві. Аналіз положень, спроба оцінки функціонування\ Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2006. – С. 180.
3. Кодекс канонів східних церков / Пер. з лат. Й.Кобів. – Рим, 1993. – С. 451–453.
4. Римское частное право: Учебник/ Под ред. проф. И.Б. Новицкого и проф. И.С. Перетерского. – М.: Юриспруденция, 2002. – С. 113
Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник. – К. : Правова єдність, 2009. – с.234
6. Аблятіпова Н.А. «Сепарація як крок до розірвання шлюбу» \ Н. А. Аблятіпова\ Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – 2008р. №3 [електронний ресурс] режим доступу [http:// www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nviduvs/2008_3/08anadr.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nviduvs/2008_3/08anadr.pdf)
Науково-практичний коментарій Сімейного Кодексу України / За ред. Ю.С. Червоного. – К., 2003. – С. 192
Лепих С.М. «Інститут сепарації: проблеми застосування» \С.М. Лепих\ Право України - 2003 р. – №3. – С.129 – 130.
Шевченко Я. М. Проблема нового Сімейного кодексу України\Проблеми законності. – Вип. 63. – Харків - 2003. – С. 7
Ясинок М. «Режим окремого проживання подружжя : новий вид справ у окремому провадженні» \ М. Ясинок\ Право України – 2008 - №5.
1. Угода між Україною і Турецькою республікою «Про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах» 5 липня 2001р. [Електронний ресурс] режим доступу: \http: \zakon1.rada.gov.ua\legi – bin\laws\main.egi?user=c369
Справа №7306481 від 12.11.2009р. Барський районний суд Вінницької області [Електронний ресурс] Режим доступу: \www. Reyeestr.court.gov.ua\
Справа № 2372957 від 19.09.2007р. Куликівський районний суд Чернігівської області [Електронний ресурс] Режим доступу \http.www. Reyeestr.court.gov.ua\